International
JOURNAL OF SOCIAL,
HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
e-ISSN: 2630-6417

RESEARCH ARTICLE
Theology

Ebced ve Silsiletu'l-Lisan Adlı Arapça Öğretim Serilerinin Sarf ve Nahiv Dersleri Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of Arabic Teaching Series named Abjad and Silsilatu'l-Lisan in terms of Morphology and Syntax Classes

ÖZET

Türklerin Arapça ile olan münasebeti, onu mukaddes metinleri anlamak maksadıyla öğrenmeye başladıkları Karahanlılar dönemine kadar uzanmaktadır. Sonraki dönemlerde medreselerde Arapça öğretimi belli başlı bazı sarf ve nahiv kitapları okutularak devam etmiştir. Günümüzde ise medreselerin yanı sıra yükseköğretim kurumlarında ve bazı özel kurslarda da Arapça öğretimi yapılmaktadır. Modern dönemde, anadili Arapça olmayanlara Arapçayı öğretmek amaçlı birçok seri de kaleme alınmıştır. Biz de bu çalışmamızda söz konusu serilerden iki tanesini, *Ebced* ve *Silsiletu'l-Lisan* isimli serileri sarf (morfoloji) ve nahiv (sentaks) dersleri yönünden değerlendirmeye çalıştık. Öncelikle her iki serinin temel özelliklerini, hedef kitlesini, gerçekleştirmek istediği hedefleri ve yöntemlerini ortaya koyduk. Ardından her iki seride sarf ve nahiv derslerinin işlenişi hakkında bilgi verdik. Bunu yaparken söz konusu derslerin anlatılış şekli, konuların sıralanışı ve kolaydan zora doğru gidilip gidilmediği gibi esaslar dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Seri, Sarf, Nahiv

ABSTRACT

The relationship of the Turks with Arabic dates back to the period of the Karakhanids, when they began to learn it in order to understand the holy texts. In the following periods, the teaching of Arabic in madrasas continued by reading some of the main grammar (morphology and syntax) books. Today, besides madrasas, Arabic is taught in higher education institutions and in some private courses. In the modern period, many series have been written to teach Arabic to non-native speakers. In this study, we tried to evaluate two of the said series which called *Abjad* and *Silsilatu'l-Lisan*, in terms of the courses of morphology and syntax. Firstly, we revealed the main features of both series, their target audience, the goals they want to achieve and their methods. Then, we gave information about the teaching of morphology and syntax lessons in both series. While doing this, an evaluation was made by taking into account the principles such as the way the said lessons were taught, the order of the subjects and whether they went from easy to difficult.

Keywords: Arabic, Series, Morphology, Syntax

Tunahan Sağlam [1]

How to Cite This Article
Sağlam, T. (2023). "Ebced ve Silsiletu'l-Lisan Adlı Arapça Öğretim Serilerinin Sarf ve Nahiv Dersleri Açısından Değerlendirilmesi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(62):2487-2493. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.68273

Arrival: 09 January 2023
Published: 28 March 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

GİRİŞ

Türklerin Arapça öğreniminin temeli İslam dinini kabul etmiş oldukları Karahanlılar dönemine uzanmaktadır. O devirlerde Arapça öğrenimi iletişimsel gayelere dayanmamaktaydı. Arapça, yalnızca mukaddes metinleri anlamadan da olsa yüksek sesle okuyabilmek maksadıyla öğrenilmekteydi. İnsanların çoğu bununla yetinmiş vaziyetteydi ve fazlasında da gözleri yoktu (Demircan, 1988: 92). Arap ve Uygur harflerinin kullanıldığı Türk-İslam edebiyatının da oluşum süreci yine Karahanlılar dönemine dayanmaktadır (Merçil, 2013: 40). Bu çalışmada İlahiyat Fakültelerinin Arapça hazırlık sınıflarında okutulan *Ebced* ve *Silsiletu'l-Lisan* isimli serileri Arapça grameri (sarf ve nahiv) açısından incelemeyi amaçlamaktayız. Her iki seri de çıkartıldıkları tarihten itibaren Türkiye'de ders kitabı olarak kullanılmaktadır. Bu sebepten ötürü söz konusu serileri çalışmamıza konu etmeyi tercih ettik.

Arapça öğretimi Osmanlılar döneminde medreselerde yürütülmekteydi. Medreselerdeki Arapça öğretimi; okunan metni anlayıp gramatik açıdan tahlil edebilmek ve bu yetiyi kazandıktan sonra şeri ilimlere dair kitapları okuyup anlamak gayesine dayanmakta ve Arapça, bir alet ilmi olarak görülmekteydi. (Hazer, 2002: 277) İletişimsel bir rolü olmaması nedeniyle Arapça konuşma becerisine pek ağırlık verilmemekteydi. Medrese usulü eğitimde geçmişte tedris edilen, günümüzdeki medrese eğitiminde de en çok öne çıkan sarf (morfoloji) ve nahiv (sentaks) kitapları şunlardır:

- ✓ Sarf: Emsile, Bina, Maksud, Izzi, Şafiye.
- ✓ Nahiv: Avâmil, İzhar, Kâfiye, Molla Cami. (Can, 2017: 491-492)

Söz konusu kitaplardaki yöntem, gramer kurallarını öğretmek ve bunlar üzerinden çözümleme yaptırmaktan ibaretti. Bu yöntemin benimsenmesinin nedeni de Arapça öğreniminin mukaddes metinleri anlama gayesine matuf olmasıydı. Bu açıdan baktığımızda medreselerdeki öğretim yöntemini, "aklî çözümlemeler yapma, kuralları öğrenip karşılaştırma şeklinde tanımlanan ve işin iletişim tarafına pek de önem vermeyen Dilbilgisi-Çeviri Metodu'na benzetmemiz mümkündür (Kabadayı, 2003: 57). Konular, öğretmen tarafından anadilde öğrencilere izah ediliyordu.

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı, Sakarya, Turkiye

Peşinden, okutulan temel metinlerin şerh ve haşiyeleri ezberletiliyordu. Hâliyle öğrencilerin Arapçaya dair sahip olduğu bilgiler söz konusu kitapların içerisinde bulunan bilgilerle sınırlıydı. Bununla beraber bazı öğrenciler yurt dışına çıkma ve orada Arapça konuşmayı öğrenme ve geliştirme imkânına sahipti. Ünlü seyyah İbn Battuta ile konuşabilenlerin birçoğunun Arapçayı bu yolla öğrendikleri söylenmektedir (Demircan, 1988: 28-29).

Günümüzde medreselerin yanı sıra üniversitelerin İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde de Arapça eğitimi verilmektedir. Bu kurumlarda mesleki dil eğitimi verilmesi amacıyla görülen lüzum üzerine 2009-2010 eğitim öğretim yılından itibaren hazırlık sınıfları açılmaya başlanmıştır. (Soysaldı, 2010: 249) Her ne kadar meslekî dil öğretimi gayesiyle açılmış olsa da Arapça hazırlık sınıflarında Arapçanın iletişim yönüne daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bu fakültelerde okutulan, iletişimsel gayelerle çağa uygun bir dille yazılan ders kitapları da bunun göstergesidir.

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE DERS KİTABININ ROLÜ

Yabancı dil eğitimi sürecinde öğretmen ve öğrencinin yanı sıra en önemli faktörlerden biri de hiç şüphesiz ders kitabıdır. Zira öğrencinin hedef dille tanışması ve ilk teması bu ders kitabı aracılığıyla olmaktadır. Yabancı dil öğrenen kişinin o dile karşı geliştireceği tutumda da ders kitabının etkisinin yadsınamayacağı kanaatindeyiz.

Bir ders kitabının seçiminde betimleme ve değerlendirme olmak üzere iki önemli kavram bulunmaktadır. Ders kitabını betimlemek için onun biçim ve içeriğine dair verilerin toplanıp işlenmesi, yayınevi ve yazardan elde edilecek bilgiler ve hakkında yazılan makaleleri incelemek gibi adımlar takip edilmektedir. Söz konusu ders kitabına dair kullanıcı görüşleri toplandıktan sonra ise ders kitabına dair bir değerlendirme yapılabilir (Karataş, 2001: 41). Yabancı dil öğretiminde kullanılan ders kitaplarını gramer odaklı ve iletişim odaklı olmak üzere iki gruba ayırmamız mümkündür. Gramer odaklı ders kitapları bir dilbilgisi konusunu detaylıca analiz ederek onu zihinlere yerleştirmeyi amaçlarken, iletişim odaklı ders kitapları kişinin yabancı dilin konuşulduğu ülkede günlük hayatta işine yarayacak cümle ve kalıpları öğretmeyi amaçlamaktadır. (Üzüm, 2002: 26).

Günümüzde yabancı dil öğretim serilerinin teknolojik imkânlardan da yararlandıklarını görmekteyiz. Nitekim birçok ders kitabında karekod sistemi bulunmakta ve öğrenciler kitabın içindeki işitsel materyallere bu karekodlar aracılığıyla ulaşabilmektedirler. Özelde Arapça öğretim serilerinden bahsedecek olursak işitsel materyallerin büyük öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira Arapça, harflerinin telaffuzu açısından Türkçe ile farklılık arz etmektedir. Öğrenciye Arapçayı ne kadar çok dinleme imkânı sağlanırsa telaffuz becerisi de o derece gelişecektir. Ayrıca Türk öğrenciler Arapçaya dair görsel materyalleri izlediklerinde genellikle çok hızlı konuşulduğunu düşünmekteler ve bu da onlarda Arapça öğrenmenin zor olduğu ön yargısını oluşturarak şevklerinin kırılmasına neden olmaktadır. Bu yüzden iletişim odaklı Arapça ders kitaplarında istimâ (dinleme) becerisine daha fazla önem verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

"EBCED" SERİSİNİN GENEL TANITIMI

Ebced serisi İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinin danışmanlığında 16 kişilik bir ekip tarafından yazılmıştır. Kitabın kapağında yazar olarak Ahmed Natouf, Muhammed Nur Yusuf, Sabri Türkmen, Atik Aydın ve Hüseyin Polat hocaların ismi bulunmaktadır. Kitap 2017 yılında Malatya'da çıkartılmıştır. Tasarımı Color Group, basımı Protech Matbaa tarafından yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda serinin 2017 yılında çıkmış olan 2. baskısını esas alacağız (Natouf, Yusuf, Türkmen, Aydın, Bolat, 2017: 1-3).

Seri dört kitap ve her bir kitabın yanında bulunan yardımcı kitaplar ile toplam sekiz kitaptan oluşmaktadır. "*Kitabu't-Tedrîbât*" ismindeki alıştırma kitabında bulunan üniteler ders kitabındaki ünitelerle aynıdır ve ders kitabına yardımcı niteliktedir. Ders kitabında her ders için iki sayfa ayrılmıştır. Öğretmen tarafından derste o iki sayfanın işlenip ardından alıştırma kitabında o derse ait alıştırmaların çözülmesi öngörülmektedir.

Anadili Arapça olmayan İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerini hedef kitle olarak belirlemiş olan *Ebced* serisi, kolaydan zora doğru ilerleyen dört kitaptan oluşmakta ve her bir kitap da 12 üniteden oluşmaktadır. Her kitabın bitiminde o kitapta öğrenilenlere yönelik bir sınav bulunmaktadır. Bahsedilen bu dört kitap, içerikleriyle de bağlantılı olarak ayrı isimler almıştır:

Seviye 1: Ben ve Dünyam

Seviye 2: Çevremdeki Dünya

Seviye 3: Yaşamla İlgili Konular

Seviye 4: İnsanla İlgili Konular (Natouf vd., 2017: 5-6)

Seride İzlenen Metotlar

Ebced serisi tek başına tüm derslerde okutulmak üzere tüm dil becerilerini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Mahza bir gramer ya da metin okuma-anlama kitabı değildir. Serinin içindeki her ünitede istimâ, muhadese, kırâe, tabir, imlâ ve gramer (sarf ve nahiv) dersleri bulunmaktadır. Ünitelerde en az altı, en fazla sekiz ders bulunmaktadır. İmlâ ve sarf dersleri her ünitede bulunmamaktadır. Serideki derslerin hepsine üç sayfa ayrılmış olup bunların ikisi ders kitabında, biri ise alıştırma kitabında bulunmaktadır. Derslerde geçen parça ve örnek cümleler her zaman içinde bulunduğu ünitenin başlığıyla ilintili olarak seçilmiştir. Seriyi hazırlayan ekip tarafından bir kitabın, haftalık 26 saat ders yapılan hazırlık sınıflarında toplamda 8 haftada bitirilmesi yönünde plân yapılmıştır. Böylece her blok derste bir ünite işlenmek suretiyle bir haftada kısa iki ünite bitirilmesi öngörülmektedir.

Serinin hedef kitlesinin İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencileri olması nedeniyle ünitelerin içeriği de buna uygun hazırlanmıştır. Serinin hemen başına "*Mefâtîhu Ebced* (Ebced'in Anahtarları)" adında yirmi üç dersten oluşan bir bölüm eklenmiştir. İlahiyat ve İslami İlimler fakültelerine İmam Hatip Lisesi haricinden gelen öğrenciler hesaba katılarak oluşturulan bu bölüme harfler, sayılar, renkler ve sıfatlar gibi bazı temel kelimelerin yanı sıra birkaç temel gramer bilgisi de eklenmiştir. Bu bölümün iki haftada bitirilmesi ve daha önce hiç Arapça eğitimi almamış öğrencilerin de diğerleriyle eşit şartlarda veya aradaki fark azalarak kitaba başlaması amaçlanmıştır.

Yeni doğmuş bir bebek ana dilini önce işitme yoluyla öğrenir, ardından o dili okuyup yazmayı öğrenir. *Ebced* serisi de ünite içerisindeki derslerin sıralamasını insan tabiatına uygun olarak yapmayı amaçlamıştır. Bu yüzden şifahî özellikler taşıyan istimâ ve muhadese dersleriyle ünitelerin açılışı yapılmıştır. Yazıya odaklanmayı gerektiren olan dersler ise kırâe ve tabir dersleridir. (Natouf vd., 2017: 7-8) Kırâe derslerinin sayısı ileri seviye kitapların bazı ünitelerinde ikiye çıkmaktadır. Yine ileri seviye kitaplarda "*en-Nusûsu'r-Râfide*" isminde ünitenin konusuyla bağlantılı okuma metinlerini içeren bir bölüm de bulunmaktadır. Bu da kanaatimizce hazırlıktan sonraki yıllarda İslami ilimlerle ilgili derslerde okutulacak metinler düşünülerek yapılmış bir uygulamadır. Zira okuma-anlama becerisi İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin kazanması gereken en öncelikli becerilerdendir. Sözlü özellikler istimâ, muhadese ve yazılı özellikler taşıyan kırâe ve tabir derslerinin arasına kural odaklı dersler (sarf, nahiv ve imlâ) serpiştirilmiştir. Söz konusu derslerin sayısı üniteden üniteye değişiklik göstermektedir.

Tüm derslerde konuya dair düşündürücü sorularla açılış yapılmıştır. Bununla öğrencilerde konuya dair merak uyandırmak amaçlanmıştır. Ardından metin verilir ve sonrasında alıştırmalara geçilir. Kural odaklı derslerde (sarf, nahiv ve imlâ) metnin sonrasında konuya ait kurallar verildikten sonra alıştırmalara geçilir.

Ebced serisinin diğer bazı özellikleri şöyle sıralanabilir:

- ✓ Son dönemde yazılan yabancı dil öğretim serilerinde olduğu gibi serinin görsel kalitesini artırmak amacıyla teknolojiden yararlanılmıştır. Ünite içerisindeki dersler farklı farklı renklendirilmiştir. Fotoğraf ve resimlerden de fazlasıyla faydalanılmıştır.
- ✓ Seride artırılmış gerçeklik teknolojisi kullanılmıştır.
- ✓ 2, 3 ve 4. seviyelerin sonunda proje ödevleri bulunmaktadır. Burada öğrenciye sözlü ve yazılı becerileri geliştirmeyi amaçlayan bazı görevler verilmektedir.

"SİLSİLETU'L-LİSAN" ADLI SERİNİN GENEL TANITIMI

"*Silsiletu'l-Lisan*" adlı seri Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi şehrinde el-Lisanu'l-Umm isimli merkezde deneyimli akademisyenlerce yazılmıştır. Kitap Muhammed Subhi Abs, Muhammed Saîd el-Ebraş, Âmir Velîd es-Sibai ve Mü'min Tevfîk el-Annân'dan oluşan dört kişilik bir ekip tarafından yazılmıştır. Serinin kontrol ve incelemesini ise Bekrî Şeyh Emin, Fahreddin Kabâve, Mahmud Mısrî, Ali Hamdullah, Mâzin el-Mubârak ve Mahmud Vefa Bey'den oluşan altı kişilik bir ekip üstlenmiştir. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları tarafından basılan serinin Türkiye distribütörlüğünü de yine söz konusu üniversite yapmaktadır. Serinin ülke genelinde dağıtımı ise Akdem Yayınları tarafından yapılmaktadır. Biz bu çalışmamızda serinin 2020 yılında çıkartılmış olan 13. baskısını esas alacağız.

Seri, toplam 8 kitaptan oluşmakta olup bu kitaplar ikişerli şekilde dört seviyeye ayrılmıştır:

- ✓ Arapçaya Giriş (1-2)
- ✓ Başlangıç Seviyesi (1-2)
- ✓ Orta Seviye (1-2)
- ✓ İleri Seviye (1-2)

Serinin, anadili Arapça olmayan ve 16 yaşından büyük olan kişiler için hazırlandığı belirtilmektedir. Serinin öğrenciyi sıfırdan başlatıp uzmanlık düzeyinde Arapça eğitimi almaya uygun hâle getireceği öngörülmektedir. Üniversite, enstitü ya da medrese fark etmeksizin tüm eğitim kurularında okutulmaya uygun olduğu belirtilmektedir.

Seride İzlenen Metotlar

Seride Arapçayı aracı bir dil olmadan direkt Arapça dili üzerinden öğretme usulü benimsenmiştir. Böylece öğrenciye Arap mantığıyla düşünme yetisi kazandırmak amaçlanmıştır. Bunun için de tamamen uygulamaya dayalı bir öğretim usulü tercih edilmiştir. Gramer derslerinde de uygulamalar üzerinden teorik kuralların öğretilmesi amaçlanmıştır.

Seride sekiz kitapta toplam 89 ünite bulunmaktadır. Her bir ünitede kelimeler, kalıplar, diyaloglar, gramer kuralları, alıştırmalar ve bütün dil becerilerini destekleyen içerikler bulunmaktadır. Ünite konuları hemen hiçbir konuyu eksik bırakmamak amaçlı tüm alanlardan seçilmiştir. Her kitabın internet üzerinden indirilebilecek ses dosyaları bulunmaktadır. Ayrıca seriye ait internet sitesinde kitaba ait görsel ve işitsel veriler bulunmaktadır. Kullanıcı adı ve şifre ile söz konusu siteye giriş yapılabilmektedir.

Serinin tüm kitaplarının toplamda 600 ders saatinde bitirilmesi öngörülmektedir. Bu durumda her bir seviyenin 150 ders saatinde bitirilmesi gerekmektedir. Kitapta öğrencinin seviyesini tespit amaçlı bazı deneme sınavları da bulunmaktadır. Arapçaya Giriş isimli ilk kitabın yanında bir de bu kitaba ait alıştırma kitabı bulunmaktadır. Bununla, öğrencinin temelde karşılaşacağı problemleri aşmasına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin de kitabın sistemini daha iyi anlaması için bir kılavuz bulunmaktadır.

Serinin öğrenciye kazandırmak istediği temel beceriler; dinlediği şeyleri tam bir şekilde anlayabilmek, karşısına çıkan tüm metinleri okuyup anlayabilmek, kendisini sözlü ve yazılı olarak rahatça ifade edebilmek ve yazmak istediği kelime ve cümleleri imla kurallarına uygun bir şekilde yazabilmek olarak sıralanabilir.

Seriyi biraz daha etkileşimli ve keyifli hâle getirmek amacıyla www.mothertongue.ae internet sitesinde öğretmen için kitabın bir de internet nüshası bulunmaktadır. Burada alıştırmaların çözümleri de yer almaktadır. Böylece öğretmenin de bazı alıştırmaların çözümünde hata yapma ihtimalinin önüne geçilecektir. (Abs, es-Sibai, el-Ebraş, el-Annan, 2020)

Serinin Gerçekleştirmeyi Hedeflediği Kazanımlar

Seri, anadili Arapça olmayan kişilere yönelik hazırlandığı için öğrenciyi sıfırdan başlatıp hedef dilde çok iyi bir seviyeye getirmeyi amaçlamaktadır. Serinin her bir kitabının kazandırmak istediği hedefleri özetle şöyle ifade edebiliriz:

Arapçaya Giriş kitabı bittikten sonra öğrencinin Arapça harflerin telaffuzunu öğrenip birbirine benzer harfleri ayırt edebilmek, Arapça okuyup yazabilmek ve basit düzeyde sözlü yazılı iletişim kurabilmek gibi yetileri kazanması hedeflenmektedir. Başlangıç seviyesi bittikten sonra öğrencinin okuduğu ve dinlediği metinleri tahlil edebilmesi, cümleleri birbirine bağlayabilmesi ve anadili Arapça olanlarla iyi bir iletişim kurabilmesi amaçlanmaktadır. Orta seviye tamamlandıktan sonra ise öğrencinin kısa kısa kompozisyonlar yazabilmesi, hayatın çeşitli alanlarında Arapçayı kullanabilmesi ve Arapçayı kullanarak resmî yazışmalar yapabilmesi hedeflenmektedir. İleri seviye tamamlandıktan sonra ise artık öğrencinin gramer kurallarını iyice öğreneceği, çeşitli konuları ustalıkla Arapça tartışabileceği ve Arapça dilindeki sempozyum ve konferansları rahatça anlayabileceği öngörülmektedir.

SERİLERDE SARF VE NAHİV DERSLERİNİN İŞLENİŞİ

Arapça grameri temel olarak ikiye ayrılmaktadır: Bunlardan birisi olan sarf (morfoloji) ıstılahî olarak "esas kabul edilen kelimeyi (mazi fiil yahut masdar) lafzî ya da manevî bir gerekçeyle başka isim ve fiil vezinlerine aktarmak" şeklinde tanımlanmaktadır. (Kılıç, 2009: 136) Sarf ilmi, çeşitli isim ve fiil kalıplarıyla, kelimelerin o kalıplara nasıl ve ne gerekçelerle aktarılacağı ile ilgilenmektedir. Nahiv (sentaks) ilmi ise cümle yapısı ile ilgilenmektedir ve "irab ve bina yönünden kelime sonlarının durumunu bilmemizi sağlayan ilim" şeklinde tanımlanmaktadır. (el-Meylânî, 2015: 13) Bu başlık altında *Ebced* ve *Silsiletu'l-Lisan* adlı serilerde sarf ve nahiv derslerinin nasıl işlendiğini belirtmeye çalışacağız. Her bir kitapta yer alan konuları tek tek sıralamak yerine genel bir çerçeve çizmeye ve bazı dikkat çekici noktaları objektif ve eleştirel bir dille ifade etmeye çalışacağız. Değerlendirme yaparken konuların sarih bir şekilde izah edilip edilmediği, tek seferde mi yoksa parça parça mı işlendiği, konuların kolaydan zora doğru sıralanıp sıralanmadığı gibi ölçütleri esas alacağız.

Ebced Serisinde Sarf Derslerinin İşlenişi

Serinin sarf derslerinde izlenen yöntem, önce fillerle ilgili konuların bitirilmesi sonrasında isimlere geçilmesi şeklindedir. *Ebced* serisinin *Mefâtîhu Ebced* adlı bölümünde temel kelimeler ve bazı temel gramer kaidelerinin yer aldığını çalışmamızın önceki kısımlarında belirtmiştik. Söz konusu bölümde sarf dersi ile alakalı yalnızca, muttasıl

zamirler başlığı altında mazi ve muzari fiilin çekimleri verilmiştir. Birinci seviye kitapta sahih ve mutel fiil kavramları sadece tanım şeklinde öğretilmiştir. Bu noktada ifade etmek isteriz ki mutel fiil her ne kadar yalnızca tanım olarak öğretilse de salim fiilin çekimleri tamamlandıktan sonra mutel fiilden bahsedilmesinin daha sağlıklı olacağını düşünmekteyiz. Bunlar dışında birinci seviye kitapta temel fiil çekimleri ve en yaygın kullanılan bablar kalıp şeklinde verilmiştir. Burada isim ve fiillerin çekimleri klasik usulde olduğu gibi iletişimden kopuk, sadece gramer bilgisi şeklinde değil; örnek cümlelerle desteklenerek, ifadede kullanılan biçimleriyle öğretilmektedir.

İkinci seviye kitapta sülasi ve rubai hem mücerred hem de mezid bablar bu kez detaylı bir şekilde, ifade ettikleri en meşhur anlamlarla beraber sunulmuş, ardından üçüncü seviye kitabın sonlarına kadar aksâm-ı seb'a çekimleri detaylıca anlatılmıştır. Bu derslerde mazi, muzari, masdar, ism-i fail, ism-i meful, emir ve nehiy çekimlerine yer verilmiştir. Buradan itibaren diğer isim kalıplarının anlatımına geçilmiş, masdar çeşitlerinden başlayarak sırasıyla mübalağa, ism-i tafdil, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i tasgir ve ism-i mensub konuları anlatılmıştır. Son olarak ise i'lâl ve ibdâl kaideleri olarak da bilinen, mankus ve maksur isimlerin çekimindeki mantık izah edilmiştir.

Sarf dersinde emir fiillerinin yapımı konusunda dikkatimizi çeken bir eksikliği dile getirmek istiyoruz. Emir fiili yapılırken muzaraat harfi silindikten sonra kelimenin geri kalanı okunmuyorsa başına vasıl hemzesi konarak emir yapılacağı belirtilmiş fakat söz konusu hemzeye hangi durumda hangi harekenin verileceği belirtilmemiştir.

Ebced Serisinde Nahiv Derslerinin İşlenişi

Mefâtîhu Ebced bölümünde akıllı ve akılsız ayrımı, harekelerin tanıtımı, isim-fiil ayrımı ve tekil-çoğul gibi konuların hiç kural cümlesi verilmeden, en yalın hâliyle, genellikle de dinleme yoluyla öğretilmesi amaçlanmıştır. Nahiv derslerinde konular genellikle tek seferde bir bütün olarak anlatılmamış, parçalara bölünmüştür. Örneğin soru üslubu önce *Mefâtîhu Ebced* bölümünde akıllı-akılsız ayrımı bağlamında men ve mâ edatları üzerinden gösterilmiş. Birinci seviye kitapta men, mâ ve hel ayrı; eyne edatı ayrı başlık altında kullanılış amaçlarıyla beraber verilmiştir. Ardından tüm soru edatları kullanılış amaçları ile beraber topluca anlatılmış, beraberinde olumsuz sorulara nasıl cevap verileceği konusu da izah edilmiştir. Son adım olarak üçüncü seviye kitapta soru edatlarının irabının nasıl verileceği detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Böylece soru edatlarıyla ilgili konular beş parçaya ayrılmıştır.

Nahiv derslerinde eleştirmek istediğimiz bazı noktalar da bulunmaktadır:

- ✓ Birinci seviye kitapta isim cümlesi, fiil cümlesi ve harf-i cerler gibi konular yer almakta ve bu konuların içerisinde merfu, mansub ve mecrur gibi irab kavramları geçmektedir. Ancak irab kavramlarının açıklanması ikinci seviye kitabın ortalarında yapılmaktadır. O noktaya varıncaya kadar bu kavramların nasıl ve nereye oturtulduğu ise bir soru işareti olarak durmaktadır.
- ✓ Sayısı ve cinsiyetine göre kelime türlerinin irab alametleri açıklandıktan sonra lafzî, mahallî ve takdirî olmak üzere irab çeşitleri anlatılmıştır. İrab çeşitlerinin hemen ardından mahallî irab alan kelime gruplarından zamirlerin irabı, onun ardından da takdirî irab alan mankus ve maksur isimlerin irabı konusu işlenmiştir. Öğrenci, lafzî irabı henüz sindirmişken (belki de sindirememişken) mahallî ve takdirî irab ile alakalı konuların peş peşe verilmesinin kafa karışıklığına yol açabileceği kanaatindeyiz.
- ✓ Ayrıca müennes çeşitleri ve mefulun bih gibi konuların üçüncü kitabın sonlarına doğru verilmesini konu sıralaması hususunda bir problem olarak görmekteyiz.

Sonuç olarak bazı eksiklikler olmakla beraber nahiv derslerinde kaidelerin son derece anlaşılır bir dille izah edildiğini söyleyebiliriz. İstiğâse, nüdbe, tahzir gibi hazırlık seviyesinde çok gerekli olmayan, detay konulara genelde yer verilmemiştir. Bu tip konuların sonraki yıllarda "ileri gramer bilgisi" adı verilebilecek derslerde öğretilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Alıştırmalarda örnek cümle olarak ayetlere yer verilmesi, öğrenilen konuyu hedef kitle olan İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencileri için daha işlevsel hâle getireceğinden dolayı isabetli görünmektedir.

Silsiletu'l-Lisan Adlı Seride Sarf Derslerinin İşlenişi

Arapçaya giriş isimli ilk kitapta sarfa dair nisbet yâ'sı ve ism-i tafdil konuları yer almıştır. Bu kitapta gösterilen sarf konuları okuma-anlama ve muhadese derslerine katkı maksatlı verilmiş, kural cümlelerine pek yer verilmemiştir. Orta seviye kitaba gelene kadar ciddi anlamda sarf dersi işlenmemiş, çeşidine ve sayısına göre kelime türleri (tesniye, cemi müzekker vs.) tanım olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Mazi ve muzari fiil çekimleri, nahvin zamirler bahsinde tablo şeklinde verilmiştir. Orta seviye kitapta ise aksam-ı seb'a ayrı ayrı konular hâlinde anlatılmıştır. Her bir kısım anlatılırken onun mazi, muzari ve emir çekimine yer verilmiştir. Aksâm-ı seb'a anlatıldıktan sonra ileri seviye kitapta sülasi mezid en yaygın kullanılan bablar örneklerle anlatılmıştır. Söz konusu fiillerin çekimi pekiştirilmiş ve meçhul fiil yapımı da öğretilmiştir. Ardından ism-i fail ve ism-i mefulden başlanarak isim kalıpları tek tek anlatılmıştır. Sarf

konularının çoğunun ileri seviye kitaba yığıldığını görmekteyiz. Bunun yerine bazı konuların en azından başlangıç ve orta seviye kitaplara paylaştırılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Sarf derslerinde dikkatimizi çeken bazı eksik bırakılmış noktalar da bulunmaktadır:

- ✓ Misal fiilin çekimi anlatılırken mazisinde vâv harfi bulunan fiillerin muzarisinde vâv harfinin düştüğü belirtilmiştir. Oysaki bu dördüncü babdan gelen fiiller için (istisnalar haricinde) söz konusu değildir.
- ✓ İleri seviye kitapta ism-i tasgir konusu anlatılırken çeşitli kalıplarda gelen ism-i tasgir örnekleri sunulmuş ancak bu kalıplardan hangisinin neye göre geldiği anlatılmamıştır.

Silsiletu'l-Lisan Serisinde Nahiv Derslerinin İşlenişi

Arapçaya giriş isimli kitapta nahiv dersi bulunmamaktadır. Her ne kadar nahiv dersinin içinde yer alan bazı kavramlar öğretilse de bunlar cümle kurmayı öğretmek maksadıyla sunulmuştur. Başlangıç seviyesi kitabında isim ve fiil cümlesi ve bu cümle türlerinin ögeleriyle pekiştireç konular bulunmaktadır. Örneğin isim cümlesinin ögeleri olan mübteda ve haber tanıtıldıktan sonra mübteda ile ilgili bir dizi pekiştireç konu yer almaktadır. Munfasıl zamirin mübteda olarak gelmesi, ism-i işaretin mübteda olarak gelmesi, mübtedanın muzaf olması durumu ve mübtedaya sıfat gelmesi gibi konuları bu pekiştireç konulara örnek olarak gösterebiliriz. Orta seviye kitapta konular genellikle parçalara bölünerek tedricen anlatılmıştır. Müteaddi ve lâzım konusu başlangıç seviye kitapta tanım şeklinde verilmiş, orta seviye kitapta biraz daha detaylandırılmış ve ardından iki meful alan fiiller anlatılmıştır. Seri, sarf konularında olduğu gibi nahiv konularının da detaylı anlatımını ileri seviye kitaba bırakılmıştır. Hâl, te'kid, bedel, istisna, gayrı munsarif gibi ciddi nahiv konularının hep ileri seviye kitapta yer aldığını görmekteyiz. Bu kitapta konular genelde tek parça hâlinde anlatılmıştır.

Nahiv dersiyle ilgili de yöneltmek istediğimiz bazı eleştiriler bulunmaktadır:

- ✓ Orta seviye kitaba gelindiğinde marife ve nekre konusu ile başlandığını görmekteyiz. Marife ve nekre konusu özellikle isim cümlesi açısından önem arz ettiği için daha önce anlatılması gerektiğini düşünmekteyiz.
- ✓ Mürekkeb sayıların ve matuf sayıların temyizi anlatılırken temyizin, sayının ilk kelimesiyle zıt olması gerektiği kuralına yer verilmemiştir.
- ✓ Sarfta olduğu gibi nahiv derslerinin de ileri seviye kitaba yığıldığı görülmektedir. Hiç olmazsa bazı konuların orta seviye kitaba adapte edilebileceği kanaatindeyiz.

SONUÇ

Karahanlılar döneminden itibaren Türk Devletlerinin öğretim sisteminin temelini oluşturan Arapça öğretimi gramer öğretimi ile sınırlı kalmış; ayrıca fıkıh, akaid, kelam ve tefsir gibi bazı ilimlerdeki metinlerin hocaların nezaretinde okutulması, anlaşılması için araç olarak görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti İlahiyat Fakültelerinde Arapça öğretimi ilk kuruluş yıllarında gramer ağırlıklı olmakla birlikte özellikle Arapça eğitiminin, hazırlık sınıfları ihdas edilerek verilmesinden sonra gramer öğretiminden iletişim içerikli yapıya ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu eğitimlerde çeşitli ders kitapları kullanılmıştır. Bu kitapların olumlu ve olumsuz yönlerinin objektif bir şekilde ortaya konulmasının Arapça eğitimi veren kurumlara da kitap seçimi konusunda ışık tutacağını ummaktayız. Bu kitaplardan iki tanesi olan *Ebced* ve *Silsiletu'l-Lisan* adlı serileri gramer dersleri açısından incelediğimizde ikisinin de tümevarım yöntemiyle öğretim yaptığı görülmektedir. Önce konuyla ilgili örnek cümleler verilip öğrencinin dikkati çekilmiş ve daha sonra kurallar belirtilmiştir. Sadece sarf ya da sadece nahiv kitabı olarak yazılan kitaplarla karşılaştırdığımızda her iki seride de alıştırma miktarının söz konusu kitaplara göre daha az olduğunu görmekteyiz. Ayrıca her iki seride de konular birkaç parçaya bölünerek anlatılmıştır. Yükseköğretim kurumlarındaki ders saatlerini de göz önüne aldığımızda bu serileri tüm derslerde okutulmak üzere kullanmayan kurumların gerekçesinin alıştırma miktarının azlığı ve konuların (gramer ders kitaplarına nazaran daha fazla) bölünerek anlatılması olabileceği kanaatindeyiz. *Ebced* serisi, gramer derslerinde örnek cümleleri ünitenin başlığıyla ilgili seçerken *Silsiletu'l-Lisan* serisinde böyle bir sınırlama görmemekteyiz. Serilerin her ikisi de dört seviyeden oluşmaktadır. Gramer konularını dört seviyeye yayma hususunda *Ebced* serisinin daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Zira *Silsiletu'l-Lisan* serisinin ilk üç seviyesinde gramer dersleri yüzeysel geçilerek ihmal edilmiş ve hâliyle konular son seviye kitaba yığılmıştır. Bunun yanında *Silsiletu'l-Lisan* serisinde alıştırma miktarının *Ebced* serisine göre daha fazla olduğunu görmekteyiz. Bunun da, *Ebced* serisinin dersleri her zaman iki sayfaya sığdırma gayretinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Abs, M.S.; el-Ebraş, M.S., es-Sibâ'î, A.V., el-Annân, M.T. (2020), Silsiletu'l-Lisân fî Ta'lîmi'l-Arabiyyeti li-ğayri'n-nâtıkîne bihâ, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Can, B. (2017). "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar", Journal of Turkish Studies, 12(34): 491-492.

Demircan, Ö. (1988). Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hazer, D. (2002). "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1): 277.

Kabadayı, A. (2003). "Öğrenci Merkezli Yabancı Dil Öğretim Modeli Tercih Ölçeği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1): 55-66.

Karataş, Y. (2001). "Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından "al-'Arabiyyatu li'l-Hayat" Ders Kitabının Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, H. (2009). "Sarf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (36):136-137, İstanbul.

Merçil, E. (2013). Müslüman-Türk Devletleri Tarihi, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

el-Meylânî, M. (2015). Şerhu'l-Muğnî, Şefkat Yayıncılık, İstanbul.

Natouf, A.; Yusuf, M.N., Türkmen, S., Aydın, A. & Polat, H. (2017). Ebced Silsiletun li-Ta'lîmi'l-Luğati'l-Arabiyye li'n-nâtıkîne bi-ğayrihâ, Protech Matbaa, Malatya.

Soysaldı, M. (2010). "Türkiye'deki İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları", Ekev Akademi Dergisi, 14(45): 249.

Üzüm, E. C. (2002). "Türkiye'de Arapça Öğretimi Açısından el-'Arabiyye li'n-Nâşi'în Ders Kitabının Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.